

ZAMONAVIY TERRORIZM: TUSHUNCHASI, SHARTLARI VA SABABLARI

Chirchiq oliy tank qo'mondonlik

muhandislik bilim yurti

Gumanitar fanlar kafedrası

Katta o'qituvchisi

Atajanov Axtam Yusupovich

Annotatsiya Maqolada tarixchilar, siyosatshunoslar va ijtimoiy psixologlarning terrorizmni tushunishga yondashuvlari tahlil qilinadi. Psixologiya nuqtai nazaridan terrorchi shaxsining talqini berilib, terrorchilik harakatining uch yo'nalishi aniqlanadi. Shuningdek, zamonaviy terrorizmni to'liq tahlil qilish uchun uning paydo bo'lishining sabablari va shartlari guruhlari aniqlangan va ochib berilgan. Ko'rib chiqilgan material asosida zamonaviy terrorizmning tabiati va mohiyati haqida xulosalar chiqariladi, uning o'ziga xos xususiyatlari yoritiladi.

XXI asrning boshlarida zo'ravonlik muammosi butun dunyo hamjamiyatining juda dolzarb masalasi bo'lib qoldi. Xozirgi kunda terroristik harakatlar faqat ekstremistik tashkilotlar yoki yolg'iz jinoyatchilar tomonidan emas balki bir qator totalitar davlatlarda mahsus xizmatlari tomonidan xuddi shunday ta'sir qilish usullari qo'llaniladigan bo'ldi. Zamonaviy terrorizm milliy chegaralardan tashqariga chiqib, butun yer shari aholisi uchun jiddiy tahdidga aylangan murakkab ijtimoiy-iqtisodiy hodisadir.

Nimani terrorizm deb hisoblanadi va nimani hisoblanmaydi, har kim o'zi uchun mafkuraviy munosabatiga qarab, o'z sezgisiga tayangan holda qaror qiladi va terrorizmning mohiyatining yagona ta'rifi hozircha mavjud emas. Ilmiy adabiyotlarda "terror" va "terrorizm" atamalari bir masalada - shaxslarga, ijtimoiy guruhlarga va hatto millatga nisbatan zo'ravonlik qo'llashda bir-biriga o'xshash turli tartibli hodisalarni aniqlash uchun ishlatiladi. Tarixchilar Ivan Grozniy davridagi "oprchnina terrori", Fransiyadagi yakobin terrori, Rossiyadagi fuqarolar urushi davridagi qizil va oq terror

va boshqalar haqida yozadilar; zamonaviy publitsistlar jinoiy terrorizm haqida shunday yozadilar; terrorizm samolyotni olib qochish va garovga olish va hokazolarni o'z ichiga oladi. Terrorizmning zamonaviy yirik tadqiqotchilaridan biri U.Laker shunday ta'kidlaydi: «Terrorizm o'ta murakkab hodisa bo'lib, turli mamlakatlarning madaniy an'analari, ijtimoiy tuzilishi va o'ziga xos xususiyatlariga qarab turlicha namoyon bo'ladi, terrorizmga umumiy ta'rif berishni qiyinlashtiradigan ko'plab boshqada omillar mavjud» [5, 4-bet].

Terrorizmga bir qator ta'riflarni keltirish mumkin: "Terrorizm - bu siyosiy maqsadlarga asoslangan zo'ravonlikdir" (B. Krozie, Buyuk Britaniya); "Terrorizm – siyosiy, mafkuraviy yoki ijtimoiy inqilobiy maqsadlar va intilishlarga erishish uchun bir marta yoki takroriy zo'ravonlik qo'llash orqali hukumatlar, jamoalar va butun xalqlarni muntazam ravishda qo'rqitishdir" (G.Daniker, Shveytsariya); terrorizm – "qo'rquv, majburlash yoki qo'rqitish orqali siyosiy maqsadga erishish demakdir buni uchun qo'rqitish yoki zo'ravonlikdan foydalanish" [5, 5-bet]. Bir tomondan, bu ta'riflarning barchasi terrorizmning muhim xususiyatlarini aks ettirsa, ikkinchi tomondan, ular juda keng va rasmiy bo'lib, ularni qurolli kurashning boshqa shakllariga ham kengaytirish imkonini beradi.

"Terrorizm- deb yozadi rus tadqiqotchilari V.Vityuk va S. A. Efirov terrorchilik harakati sifatida belgilangan qurolli kurash shakllaridan foydalanish va ta'kidlash bilan bog'liq siyosiy taktikadir". Ilgari "yuqori mansabdor shaxslarning" o'ldirilishidan iborat bo'lgan terrorchilik harakatlari zamonaviy sharoitda samolyotlarni olib qochish, odamlarni garovga olish, korxona va idoralarga o't qo'yish va hokazolar ko'rinishida bo'lishi mumkin, biroq ularni terrorizm bilan birlashtiradigan narsa birinchi navbatda, "terroristlar tarafdin asosiy tahdid odamlar hayoti va xavfsizligiga tahdid bo'lib qolmoqda". Terrorchilik harakatlari ham jamiyatda qo'rquv muhitini yaratishga qaratilgan bo'lib, albatta, ular siyosiy sabablarga qaratilgan bo'lishi kerak. Qo'rquvni qo'zg'atish uchun terrorchilar odamlarga to'g'ridan-to'g'ri tahdid solmaydigan harakatlardan foydalanishlari mumkin - masalan, do'konlarni, siyosiy partiyalar shtab-kvartirasini ish vaqtida o't qo'yish yoki portlatish, manifestlar va tahdidli xarakterdagi

e'lonlar chiqarish va boshqalar. [2, 224–225-betlar]

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 155-moddasida terrorizm xaqaro munosabatlarni murakkablashtirish, davlatning suverinitetini, xududiy yaxlitligini buzish, xavfsizligiga putur yetkazish, urush va qurolli mojarolar chiqarish, ijtimoiy-siyosiy vaziyatni beqarorlashtirish, aholini qo'rqitish maqsadida davlat organini, xalqaro tashkilotni, uning masabdor shaxslarini, katta mulkiy zarar yetkazadigan yoki boshqa ijtimoiy xavfli oqibatlarning kelib chiqishiga olib keladigan portlash, o't qo'yish yoki boshqa harakatlar, agar bu harakatlar jinoyat sodir etish bilan sodir etilgan bo'lsa, jamoat xavfsizligini buzish, aholini qo'rqitish yoki hokimiyat tomonidan qaror qabul qilishiga ta'sir ko'rsatish, shuningdek, ushbu harakatlarni xuddi shu maqsadda amalga oshirish bilan tahdid qilish» deb ta'riflanadi [6, 96-b.].

"Terrorizmga qarshi kurash to'g'risida" O'zbekiston Respublikasining qonuni ushbu hodisani yanada kengroq izohlaydi: "shaxslar yoki tashkilotlarga nisbatan zo'ravonlik yoki uni qo'llash tahdidi, shuningdek, mulkiy va moddiy obyektlarni shikastlash yoki yo'q qilish (shikastlash) tahdidi, jamoat xavfsizligini buzish, aholini qo'rqitish yoki organlarning terrorchilar uchun foydali bo'lgan qarorlarni qo'llashiga yoki ularning noqonuniy mulkini qondirishga ta'sir ko'rsatadigan o'lim xavfi, katta miqdordagi mulkiy zarar etkazish yoki boshqa ijtimoiy xavfli oqibatlarning yuzaga kelishi va davlat yoki jamoat arbobining davlat yoki siyosiy faoliyatini to'xtatish yoki bunday faoliyati uchun qasos olish maqsadida sodir etilgan boshqa manfaatlar, uning hayotiga tajovuz qilish; xalqaro himoyaga ega bo'lgan xorijiy davlat vakiliga yoki xalqaro tashkilot xodimiga, shuningdek xalqaro himoyaga ega bo'lgan shaxslarning xizmat binolari yoki transport vositalariga hujum qilish, agar qilmish urush qo'zg'atish yoki xalqaro munosabatlarni murakkablashtirish maqsadida sodir etilgan bo'lsa." [7].

Shunday qilib, ushbu qonunga muvofiq, "terrorizm" tushunchasi terrorchilik harakatini tayyorlash va amalga oshirish, unga da'vat etish, noqonuniy qurolli guruh tuzish, terrorchilarni yollash, ta'minlash, tayyorlash va ulardan foydalanish, shuningdek, terrorchilik faoliyatini ularning tashkilotlarini moliyalashtirishni o'z ichiga oladi.

Bizningcha, terrorizmga eng keng qamrovli va ixcham ta'rifni amerikalik tarixchi J. Hardman "Terrorizm" maqolasida keltirgan. "Terrorizm, - deb yozgan Xardman, - bu uyushgan guruh yoki partiya o'z maqsadlariga birinchi navbatda muntazam ravishda zo'ravonlik qo'llash orqali erishmoqchi bo'lgan usul yoki nazariyani tasvirlash uchun ishlatiladigan atama. Terroristik harakatlar jismoniy shaxslar, agentlar yoki hokimiyat vakillari sifatida bunday guruhning maqsadlariga erishishga xalaqit beradigan odamlarga qarshi qaratilgan». Hardman quyidagini qo'shimcha qiladiki, "mulk va jihozlarni yo'q qilish, yerlarni vayron qilish alohida hollarda siyosiy terrorizmning umumiy dasturiga qo'shimcha sifatida agrar yoki iqtisodiy terrorizm turini ifodalovchi terroristik faoliyatning qo'shimcha shakli sifatida qaralishi mumkin" [5, 7-bet].

Usul sifatida terrorizm nafaqat qonuniy hukumat yoki millatni muvozanatdan chiqarish istagi, balki qonuniy (an'anaviy) hokimiyatning endi xavfsiz emasligini ommaga ko'rsatish istagi bilan ham tavsiflanadi. Terrorchilik harakatining oshkorona sodir etilishi terrorizm strategiyasining asosiy bosqichidir. Agar terror to'g'ridan-to'g'ri aytilganlardan tashqari keng ommaga tarqalgan bo'lmasa, bu terror ijtimoiy mojaro quroli sifatida foydasiz ekanligini anglatadi.

Siyosiy va tarixiy talqinlar ko'pincha terrorizmning hodisa sifatida to'liq ko'lamini qamrab olmaydi. Shuning uchun terrorizmni ijtimoiy psixologiya nuqtai nazaridan talqin qilish qiziqish uyg'otadi. Psixologiya terrorizm muammosining huquqiy va ma'naviy jihatlari bilan emas, balki odatda begunoh insonning o'limiga yoki jarohatlanishiga olib keladigan xatti-harakatlarni amalga oshirishga qanday psixologik, shaxsiy va ijtimoiy-psixologik omillar yordam berishi haqidagi savolga qiziqadi.

Psixologiya fanlari nomzodi, PIRBAning yetakchi tadqiqotchisi S.K. Roshchin ta'kidlaydiki, "terrorizm muammosini uning psixologik jihati bilan o'rganish, bir tomondan, insonning tajovuzkorligi nazariyalari va boshqa tomondan shaxsiyat rivojlanishining psixopatologik variantlarini tushuntiruvchi tushunchalar bilan uzviy bog'liqdir. Qolaversa, muammoning mafkuraviy-axloqiy jihatini ham hisobga olishimiz kerak, bu esa aqlan (lekin psixologik jihatdan emas) sog'lom shaxslarning insonga zid xatti-harakatlar qilishga qodirligini tushunishi mumkin" [4, 44-45-betlar].

Terrorizm muammosini ko'rib chiqayotganda, terrorchining shaxsi qanaqa ekanligini tushunish kerak. Psixologiya fanlari nomzodi S. N. Enikolopov terrorchilar orasida tez-tez uchraydigan ikki xil psixologik tipni aniqlaydi. Birinchisi, yuqori intellekt, o'ziga ishonch, yuqori o'zini o'zi qadirlash, o'zini o'zi tasdiqlash istagi bilan ajralib turadi, ikkinchisi o'ziga ishonmaydi, zaif "men" va o'zini past baho bilan yutqazadi, lekin ikkalasi ham birinchi va ikkinchisi yuqori tajovuzkorlik, o'z "men" ni himoya qilishga doimiy tayyorlik, o'zini isbotlash istagi, haddan tashqari o'zini o'ziga singdirish, boshqa odamlarning his-tuyg'ulari va istaklariga kam e'tibor berish, fanatizm bilan ajralib turadi. [4, S. 45].

Terrorizmga murojaat qilishning asosiy sabablaridan biri guruhga mansub bo'lish orqali erishiladigan shaxsiy o'ziga xoslikni mustahkamlashga bo'lgan kuchli ehtiyojdir. Guruhga ta'luqlilikka bo'lgan bu ehtiyoj marginallashtirgan, ajralib qolgan odamlarda mavjud bo'lib, ularga bunday odamlar uchun dunyoning umumiy rasmini yaratishga imkon beradi, va ular dunyoni bu ibora bilan tavsiflanishi mumkin: "Biz ularga qarshimiz, chunki ular bizning muammolarimizning sababchisidir."

Ayrim tadqiqotchilar dunyo va tarixga umumiy qarash terrorchilarni birlashtirishning eng muhim omili, deb hisoblaydi. Shuni e'tiborga loyiqlik, terrorizmga moyil bo'lgan odamlarning marginalligi juda keng tushuniladi va ular shaxsiy, iqtisodiy yoki siyosiy ehtiyojlarning puchga chiqishi, ish va ta'limdagi muvaffaqiyatsizliklarga reaksiya sifatida boshdan kechiradi, ya'ni turli sabablarga (milliy, ta'lim, iqtisodiy, maqom va boshqalar) asoslanadi.

S. N. Enikolopovning ta'kidlashicha, ko'pchilik terrorchilarga xos bo'lgan dunyo va jamiyatning antinomik qarashlari ("biz - ular") har qanday norozilik, ikkilanish va shubhalarga o'ta toqat qilmaslikda namoyon bo'ladi. Bu ma'noda terrorchilarni go'yoki eng oliy va yagona haqiqatga ega bo'lgan diniy aqidaparastlar deb hisoblash mumkin. Guruhga mansublik buyuk qadriyatlardan biri bo'lganligi sababli, guruh meyorlari ideallashtiriladi va noto'g'ri o'z-o'zini anglash va zaif "men" faqat guruh ongining kengayishiga yordam beradi. Umumjahon insoniy qadriyatlar, birinchi navbatda, boshqa odamlarning yashash huquqi faol ravishda inkor etiladi. Zo'ravonlik va tajovuzkorlik

o'ziga yetarli qadriyatlarga aylanadi. qoida tariqasida, jamiyat tomonidan zo'r javob harakatlar teskari natijaga ega bo'ladi - ular guruhning yaxlitligini mustahkamlaydi, guruhdagi kelishmovchiliklarni kamaytiradi va axloqiy alibi yaratadi [4, 46-bet].

Terrorizmni ko'rib chiqishda psixologlar terrorchilik harakatining yo'nalishidagi farqlar masalasiga murojaat qilishadi. Shartli ravishda ular uchta muhim yo'nalishni belgilaydilar: a) o'z mamlakati hukumatiga qarshi kurash; b) milliy o'zini-o'zi tasdiqlash uchun kurash; c) diniy terrorizm.

Birinchi holda, terrorchilar ajdodlarining dunyosini yo'q qiladi.. Ularning xatti-harakatlari ajdodlar jamiyatiga qarshi qaratilgan haqiqiy va (yoki) xayoliy nadonad uchun qasos sifatida qaralishi mumkin. Shunday qilib, nemis terrorchi guruhlarining ko'plab ishtirokchilari o'z yaqinlarini fashizmda aybladilar, garchi ularning qarindoshlarining aksariyati rejimga jimgina qarshilik ko'rsatgan.

Ikkinchi holda, terrorchilar - milliy o'zini-o'zi tasdiqlash uchun kurashadigan, otanasiga qilingan haqorat uchun jamiyatdan o'ch oladigan va o'z ajdodlari missiyasini bajarayotganiga ishonadigan shaxslardir.

Uchinchi holatda - diniy terrorizm - ammo yuqori tajovuzkorlik ko'rinishdagi, birinchi ikkita yo'nalishning aralashmasini topish mumkin.

Ko'pgina tadqiqotchilarning fikricha, terrorchilarning asosiy maqsadlaridan biri jamiyat e'tiborini jalb qilish va hatto uning xayriqoqligini uyg'otishdir. Shuning uchun ular o'z-o'zini yo'q qilishdan ko'ra reklama qilishga intilishadi, garchi jixodchilar ham bor, ammo bu qoidadan istisno. Ommaviy axborot vositalarida televideniya tizimisiz, xususan, terrorchilik harakatlarini jonli efirda namoyish etmasa, aholining terroristik harakatlarga munosabati hissiy jihatdan kamroq va keng ko'lamli bo'lmaganida, terrorchilar o'z talablarini hokimiyatga qo'yish va ularning bajarilishiga umid qilish imkoniga ega bo'lmas edi.

Terrorizmni zamonaviy jamiyatning turli sohalarida: siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va hokazolarda sodir bo'ladigan siyosiy xabar, ultimatum shakli sifatida ko'rish mumkin.

A.Kota terrorizmning to'rt turini ajratib ko'rsatadi:

iqtisodiy - shantaj, zo‘ravonlik tahdidi yoki kuch qo‘llash orqali tovlamachilik (ko‘pincha pul yoki ba‘zi mol-mulk). Uning dunyo bo‘ylab daromad taqsimotiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadigan uchta asosiy yo‘nalishi mavjud: transmilliy kompaniyalarni shantaj qilish, garovga olish, giyohvand moddalar savdosi, oxirgisi eng kuchli va eng xavfli.

siyosiy terrorizm – yashirin guruhlar ozmi ko‘pmi avtonom harakat qilib, eng zamonaviy aloqa vositalaridan foydalanadi, o‘z o‘rnini bir-biri bilan doimiy aloqani yo‘qotmasdan, joyini yashin tezligida o‘zgartiradi. Uning rahbarlari qonuniylikka muhtoj emas, ular an‘anaviy hukumatlardan nafratlanadilar, obro‘cini saqlab qolish uchun o‘zlarining "antiterror choralarini" oqlashga harakat qilishadi.

ijtimoiy terrorizm - "e‘lon qilingan zarar" keltiradigan harakatlar - gaz portlashi, chuchuk suv havzalarining zaharlanishi va boshqalar tahdidi. Bu turning kelajagi katta: rivojlangan jamiyatlarda marginal guruhlarining kengayishi, tengsizlikning kuchayishi ko‘zga ko‘rinmas harakatlarga intilishni kuchaytiradi va bunga ommaviy axborot vositalari faol javob beradi.

Axborot terrorizmi - Butunjahon Internet tarmog‘ining rivojlanishi bilan kiberterrorchilarning zukkoligi aql bovar qilmaydigan mukammallikka erishdi: ular davlat idoralari, banklar, korxonalar kompyuterlarini buzib kirishadi, axborot oqimlarini bloklaydilar, razvedka xizmatlari va transmilliy korporatsiyalar ishiga to‘sqinlik qiladilar; Xakerlar tomonidan ishlab chiqilgan kiberviruslar yuz minglab kompyuterlarni ishdan chiqaradi.. Terrorizmning bu shakli boshqalardan farq qiladi: u intellektual sohada ishlaydi va "har kimga qarshi qaratilgan bo‘lishi mumkin bo‘lgan va uning muvaffaqiyati qo‘pol kuch bilan emas, balki neyronlar tomonidan ta‘minlangan" yangi zo‘ravonlik turini keltirib chiqaradi [3].

Sof shaklda terrorizmning u yoki bu turi juda kam uchraydi, bunga yorqin misol - zamonaviy kiberterrorizm - submilliy guruhlar yoki yashirin guruhlar tomonidan neytral obyektlarga nisbatan zo‘ravonlik ko‘rinishidagi axborot, kompyuter tizimlari va dasturlariga qaratilgan qasddan, siyosiy maqsadli harakat; Bundan tashqari, zamonaviy jamiyatda terrorizm garchi u etnik, milliy asos bilan qoplangan bo‘lsa ham, deyarli har doim siyosiy motivlarga, siyosiy yo‘nalishga ega.

Terrorizmga qarshi kurashning muvaffaqiyati ko'p jihatdan uning tabiatini - uning paydo bo'lish va tarqalish shakllarini aniqlashga bog'liq. ammo, hozircha ular yetarli darajada aniq va ma'lum, deb da'vo qilish uchun hech qanday sabab yo'q. Terrorizmga qarshi kurashning asosiy qiyinligi shundaki, u ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyot darajasidan qat'i nazar, barcha mamlakatlarga ta'sir ko'rsatadigan noyob hodisadir. har qanday ijtimoiy muammo terrorchilik kampaniyasi uchun sabab, har qanday mafkura – uning asosiga, har qanday davlat – uning jang maydoniga aylanishi mumkin. Birovning siyosiy, ijtimoiy, milliy yoki diniy muammolarini to'g'ridan-to'g'ri noqonuniy zo'ravonlik yordamida hal qilish barcha siyosiy va mafkuraviy tuzilmalarni terrorni oqlash vositasi sifatida ko'rib chiqishga imkon beradigan asosiy omilga aylanadi. Shu nuqtai nazardan, terrorizm uning uchun zarur shart-sharoitlar yig'indisi shakllanib, insoniyat tarixida muhim omilga aylanganda yuzaga keladigan nizo shakllaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Yuridik fanlar doktori R.Adelxanyan terrorizmga yordam beradigan bir qancha shartlarni belgilaydi.

Davlat hokimiyatining zaifligi, ayniqsa, ijtimoiy kataklizmalar, iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlarni qayta qurish yillarida. Bu paytda hokimiyat odatda etnik-diniy ekstremistik tartibsizliklar va separatistik harakatlarni neytrallash, blokirovka qilish yoki bostirishga qodir bo'lmaydi.

Terrorchilik harakatlarini o'z vaqtida aniqlash va oldini olishga qodir bo'lmagan maxsus xizmatlar faoliyatining yaqqol nuqsoni yoki harakatsizligi. Bu nafaqat bizning mamlakatimizga, balki huquq-tartibot idoralari terrorchilarni tezda aniqlaydigan, lekin ularning jinoiy harakatlarining oldini olishda juda zaif bo'lgan rivojlangan Yevropa davlatlari, shu jumladan AQShga ham tegishli. Terrorizm qurbonlarining ko'pligini hisobga olsak, bunday kamchilik ayniqsa xavflidir.

3. Munosabatlarning boshqa ishtirokchilarining obyektiv shart-sharoitlari va manfaatlarini hisobga olmasdan, o'z talablarini zudlik bilan bajarishni talab qiladigan diniy, mazhabviy, inqilobiy, separatistik tashkilotlarning mavjudligi.

4. Zo‘ravonlik tamoyili an‘naviylikning kuchli ta‘siri va urbanizatsiya va globallashuvga qarshilik ko‘rsatadigan jamiyatlarda samarali.

5. Terrorchilarning harakatlarini millatlar, diniy yoki boshqa guruhlar va umuman aholi tomonidan ma‘qullash va qo‘llab-quvvatlash terrorizmni adolatga erisha olmaydigan kichik xalqlarning urushi sifatida qarashga va shuning uchun uni oqlashga asoslanadi.

6. Siyosiy, milliy, iqtisodiy va boshqa muammolarni hal qilishda terrorizmdan foydalanishning azaliy an‘analari. Shu munosabat bilan biz ushbu ijtimoiy (ayniqsa milliy) guruh madaniyatida ko‘pincha qurol-yarog‘ga sig‘inish, zo‘rovonlik va talonchilikni ulug‘lash, shu jumladan mifologiya va simvolizmga ifodalangan ajdodlar orasida namoyon bo‘ladigan zo‘ravonlik odatini ko‘rsatishimiz mumkin.. Bunday sohada qonun hurmat qilinmaydi, unga shunchaki ehtiyoj yo‘q va hayot urf-odatlar, yozilmagan normalar bilan tartibga solinadi, ularning talqini eng keng doirada sodir bo‘lishi mumkin.

7. Ayrim mamlakatlar yoki mintaqalarning ular boshdan kechirayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy, siyosiy va boshqa muammolarga alohida munosabati. Bunday tajribalarning o‘ziga xosligi, birinchi navbatda, ijtimoiy tashkilotning arxaik shakllari bilan bog‘liq. Ba‘zi mintaqalarda urushayotgan mamlakatlarning asrlar oldin sodir bo‘lgan voqealarga va diniy fundamentalizmga murojaatini kuzatish mumkin. Boshqa sohalarda terrorizmning harakatlantiruvchi kuchi boy va kambag‘al o‘rtasidagi "adolat" uchun kurash bo‘ladi. Bu kurash ko‘pincha sof jinoiy xususiyatga ega bo‘lib, mulk va ta‘sir doiralarini qayta taqsimlashga qaratilgan. Hokimiyat va boshqa siyosiy kuchlar vakillari terrorizm nishoniga aylangan yoki muayyan diniy qadriyatlar tahdid ostida bo‘lgan taqdirda, u siyosiy ma‘no kasb etadi. [1, 35–36-betlar]

Umuman uyushgan jinoyatchilik va uning ijtimoiy buzg‘unchi oqibatlari jihatidan eng xavfli turlaridan biri sifatida terrorizm jamiyatdagi inqirozli hodisalar rivojlanishining ma‘lum darajasida milliy xavfsizlikka tahdid solishi mumkin. Terrorizmning sabablari muammosi zamonaviy jamiyatda eng dolzarb hisoblanadi, ammo, afsuski, kam o‘rganilgan. Terrorchilik harakati jamiyat barqarorligi darajasiga

qarab, avval aytib o'tilganidek, ijtimoiy, siyosiy, etnik, diniy va boshqa nizolarning sababi, oqibati, qo'shuvchi omili yoki shakli bo'lishi mumkin. Terrorizmning zamonaviy tadqiqotchilari nuqtai nazaridan, barcha ijtimoiy jarayonlarni belgilovchi obyektiv omillar shaxs va guruh ongida o'zining ijtimoiy-psixologik aksini to'g'ridan-to'g'ri tartibga soluvchi bo'lgan munosabatlar, stereotiplar va dominant psixologik, hissiy va boshqa holatlar odamlarning xatti-harakatidan shaklida topadi. Shunday ekan, terrorizmning sabablari va motivlarini o'rganish kerak, shunda asosiy e'tibor boshqa hodisaga emas, balki terrorizمنى keltirib chiqaradigan faktlarga qaratiladi. Faqat bu holatda profilaktika choralari o'ziga xos va qisman samarali bo'ladi, bu ayniqsa terrorizmning har xil turlaridan kelib chiqib, uning sabablarini quyidagi guruhlariga bo'lish taklif qilinishi mumkin:

1.. Muayyan etnik jamoa uchun muhim bo'lgan hal qilinmagan milliy, iqtisodiy, ijtimoiy, davlat, diniy va boshqa muammolar, shuningdek, hayotiy resurslar va tabiiy boyliklarni ushbu jamoa foydasiga qayta taqsimlash istagi.

2. Etnik va diniy chegaralar o'rtasidagi nomuvofiqlik, shu bilan bog'liq holda, bir millatning boshqa millatga, bir dinning boshqasiga terroristik va siyosiy da'volarini taqdim etishi, shuningdek, o'z mamlakatini monoetnik yoki monodinli qilish istagi.

3. Har qanday etnik-diniy, milliy guruh yoki tashkilotning mamlakatning qolgan qismidan ajralib chiqib, hukumat hokimiyatini egallashga intilishi. Bunday istak ko'pincha markaziy hukumatning etnik va diniy hududlarga nisbatan beparvo, noto'g'ri o'ylangan siyosati, shuningdek, ierarxik tuzilmalarni qayta qurishda yuzaga keladigan salbiy oqibatlarni bartaraf etish choralarining yetishmasligi tufayli yuzaga keladi. Shuningdek, kuch va imkoniyatlarning oldingi muvozanatini buzish, ma'lum bir etnik guruh yoki din vakillarining huquqlarini buzish.

4. Etnik yoki diniy guruhning o'zligini saqlab qolish istagi va shu bilan bog'liq holda ularga boshqacha turmush tarzi, madaniyati, qadriyatlar tizimi, dunyoqarashi va dunyoqarashini singdirishga qarshilik ko'rsatish. Ayrim guruhlarining terrorchilik intilishlarini oziqlantirayotgan G'arb madaniyatiga g'arbiy bo'lmagan ayrim

jamoalarning o'ta dushmanona munosabati aynan shuning uchun G'arb meyorlari va qadriyatlarini faol rad etishdan kelib chiqqan bo'lishi mumkin.

5. Muayyan milliy yoki diniy guruhning uning madaniyati, tili, timsollari va boshqalar bilan haddan tashqari simbiotik aloqasi unga har qanday urinish butunlay halokat qo'rquvini keltirib chiqaradi va shuning uchun uni oldini olishning har qanday usuli oqlanadi.. Umuman olganda, insonning bu aloqaga bo'lgan munosabati ong tomonidan qo'lga kiritilmaydigan ajoyib energiya va kuch bilan to'ldiriladi. Tarbiyaga qarab, bu munosabat vatanparvarlikni ham, o'zining terroristik ko'rinishlarida ham o'ta millatchilikni rag'batlantiradi.

6.. Ishsizlikning kuchayishi ayniqsa, turli xil milliy, diniy va irqiy tarkibga ega yirik shaharlarda va jiddiy iqtisodiy muammolarning paydo bo'lishi. U yerda ozchilikni tashkil etuvchi ayrim millat yoki din vakillari, ba'zan hatto qochoqlar va muhojirlar ham ish yo'qligi va moddiy ta'minlanmaganlik uchun ayblanadi.

7. Diniy, etnik yoki millatchilik harakatiga asoslangan va aholining ayrim qatlamlarining mantiqsiz, asossiz motivlaridan foydalanadigan siyosiy kurash.

Zamonaviy terrorizm - bu bir guruh odamlar tomonidan davlatga siyosiy shaxs sifatidagi tahdid va tinch aholiga nisbatan zo'ravonlik tahdidi. So'nggi o'n yil ichida terrorizm tizimli xususiyatga ega bo'lib, uning paydo bo'lishiga texnologik taraqqiyot, shuningdek, ommaviy axborot vositalari va ma'lumotlarni uzatish usullarining rivojlanishi yordam berdi, bu terrorchilik harakatlarining targ'ibot ta'sirini sezilarli darajada oshirdi. Zamonaviy dunyoda qo'llaniladigan siyosiy terror - bu qadimgi davrlarda va hozirgi zamonning boshida amalga oshirilgan siyosiy qotilliklardan sezilarli farq qiladigan sifat jihatidan yangi hodisa. Chunki, birinchidan, zamonaviy terrorizm anarxizm, ijtimoiy inqilob va milliy ozodlik uchun kurash bilan bog'liq bo'lgan o'ziga xos mafkura va harakat uslubi bilan ajralib turadi. Ikkinchidan, terrorchining o'zi nafaqat siyosiy qotil tomonidan ilgari qo'llanilgan usullardan farqli usullarni qo'llaydi, balki u o'z roli, jamiyati va qilmish maqsadi haqida ham boshqacha fikrlaydi. Zamonaviy terrorizm ommaviy xarakterga ega, u nafaqat siyosiy guruhlarini,

balki siyosiy va iqtisodiy manfaatlarga asoslangan milliy va diniy birlashmalarni ham o'z ichiga oladi.

Shunday qilib, terrorizm bugungi kunda siyosiy va iqtisodiy foyda olishning asosiy vositasi bo'lib, terrorchi esa o'z maqsadiga erishishga yordam beradigan professional, o'z sohasining mutaxassisidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.Адельханян Р. Современный терроризм // Законность. 2004. №4. С. 33–36.
2. Витюк В.В., Эфиров С. л. «левый» терроризм на Западе: история и современность. М. 1987.
- 3.Кота А. Эпоха терроризма // Международный терроризм и право. М.: 2004. С. 56.
- 4.Психологи о терроризме (материалы «круглого стола») // Психологический журнал. 1995. №4. С. 37–48.
- 5.Терроризм в современном мире. опыт междисциплинарного анализа: Материалы «круглого стола» // Вопросы философии. 2005. №6. С. 3–36.